

O kultúrnom kontexte: niektoré špecifiká slovenskej a americkej kultúry

Alena Kačmárová, Filozofická fakulta PU (Inštitút anglistiky a amerikanistiky),
alenakac@unipo.sk

Kľúčové slová: kultúra, kultúrny kontext, kultúrne normy, jazykovo-kultúrne konvencie, interkultúrna komunikácia, sociálne hodnoty

Key words: culture, cultural context, cultural norms, language and cultural conventions, intercultural communication, social values

Úvod

V zmysle vyjadrenia národných hodnôt, presvedčení a postojov, v snahe čo najvýstižnejšie popísať charakteristické črty národa, sa kultúra často interpretuje ako kultúrny stereotyp, národná charakteristika charakteru šablóny. Stereotypizovanie má obyčajne negatívnu konotáciu, pretože ak istú charakteristiku aplikujeme na istý národ *en bloc*, stereotypy môžu prispievať k vytváraniu predsudkov, fixných názorov. Stereotypy však môžu byť aj užitočné, a to v našom snažení pochopiť správanie a komunikačný štýl ľudí žijúcich na danom mieste. Na základe vlastných pozorovaní môžeme uviesť niektoré stereotypy: Austrálčania pôsobia pohodovo a bezstarostne v každej situácii; správajú sa veľkoryso, slušne, tolerantne a priateľsky; Angličania sa tvária rezervovane a egocentricky, možno aj preto robia dojem, že sú arogantní a namyslení; vo svojej komunite sú však veľmi slušní a „džentlmenskí“; Američanov charakterizuje silná viera v nich samých, čo sa môže chápať ako vystatovačnosť, od útleho veku sú vedení k samostatnosti, sú menej priami a formálni ako iné národy; Slováci sa obyčajne vnímajú ako štedrý a pohostinný národ, hoci s tendenciou k submisívnosti. Naším cieľom je poukázať na niektoré špecifiká verbálneho i neverbálneho správania v slovenskej a v americkej kultúre. Po vytvorení teoretických východísk, zadefinovaní kultúrneho kontextu, sa budeme venovať kultúrnym normám americkej a slovenskej kultúry, pričom komparácia bude vychádzať z postulátov M. Hahna (2007); v poslednej časti sa sústredíme na jeden z postulátov – sociálne normy – a poukážeme na niektoré sociálne hodnoty v americkej a v slovenskej kultúre a na ich verbálny prejav.

1. Niekoľko poznámok ku kultúrnemu kontextu

Pri práci s jazykom si uvedomujeme, že naše lingvistické správanie je podmienené kultúrou v zmysle rečových návykov národa. Zvládnutie jazyka, ako prostriedku sémantického transferu, výmeny informácií, konceptov, pocitov, či nálad, predpokladá osvojenie si nielen lingvistických noriem, ale aj lingvokultúrnych konvencií. Každý jazyk má vlastnú logiku, vlastné pravidlá na vyjadrenie myšlienok, pretože je odrazom kultúry. Národy majú svoje historické pozadie, svoj spôsob života, sociálne a kultúrne hodnoty prispievajúce k jedinečnosti a svojráznosti národného jazyka. Toto podmieňuje aj formálnu stránku výpovede hovoriaceho, teda spôsob, akým lexikálne jednotky vstupujú do paradigmatických a syntagmatických vzťahov. Je možné tvrdiť, že pravidlá tvorby jazykového prejavu spolu so sociologickými parametrami sú v komplementárnej distribúcii. Tento predpoklad je základom zadefinovania pojmu kultúra a východiskom početných prístupov a teórií snažiacich sa popísať jeho obsah aj rozsah.

C. Kramersch (1998) uvádza, že jazyk kultúru vyjadruje, stelesňuje a symbolizuje. Tieto tri charakteristiky ilustruje nasledovne. To, čo ľudia vyslovia, odráža istú skúsenosť, ktorú môžu a nemusia zdieľať s ostatnými účastníkmi prehovoru. V každom prípade ide o penzum

vedomostí, informácií o svete, spoločné pre konkrétnu skupinu alebo pre ľudí vo všeobecnosti. Vyslovené myšlienky nesprostredkujú len vedomosti, fakty, ale aj pocity a postoje hovoriaceho. Aj tieto sú budované na predchádzajúcich skúsenostiach a konvencionalizovaných spôsoboch správania, preto možno povedať, že jazyk kultúru vyjadruje. Členovia istej komunity nielen vyjadrujú svoje postoje, pocity, či sprostredkovávajú svoje skúsenosti, ale používajú jazyk ako médium pre generovanie významov spájajúcich ľudí istej komunity. Používanie jazyka v rôznych formách vytvára a sprostredkúva významy zrozumiteľné pre komunitu, ku ktorej vysielateľ informácie patrí – informáciu môže vyjadriť tónom hlasu, prízvukom, štýlom komunikovania, gestami či výrazom tváre. Prostredníctvom týchto všetkých verbálnych a neverbálnych aspektov jazyk kultúru stelesňuje. Jazyk je systém znakov, čo sa samo o sebe vníma ako kultúrna hodnota. Hovoriaci identifikuje seba aj iných používaním jazyka. Svoj jazyk vníma ako symbol sociálnej identity, preto je možné tvrdiť, že jazyk kultúru symbolizuje.

V porovnaní so štúdiom jazyka nie je štúdium kultúry také systematické a nemá také pevné základy. V súčasnosti sme si vedomí toho, že jazyk, ako jeden z prostriedkov ľudskej komunikácie, nie je možné študovať bez prepojenia na societu, v ktorej sa používa, a bez zvažovania kultúrne podmienených návykov, presvedčení či behaviorálnych modelov, no nebolo tomu tak vždy. Ako uvádza Z. Chang (2004), začiatky štúdia kultúry sa spájajú s R. Williamsom (1958) a R. Hoggartom (1957), považovanými za priekopníkov v oblasti kultúrnych štúdií. Prišli s myšlienkou, že popri štúdiu jazyka by objektom štúdia malo byť aj každodenné správanie. Z. Chang (2004) tiež poukazuje na to, že štúdiom kultúry bolo pôvodne súčasťou štúdia literatúry, až kým R. Williams a R. Hoggart nepoukázali na vplyv kultúry na jazyk a opačne. Do centra záujmu sa postupne začal dostávať vzťah medzi kultúrou a jazykom, či už v intrakultúrnom alebo v interkultúrnom prostredí, osobitne sa pozornosť začala venovať aj vplyvu kultúry druhého osvojovaného jazyka na jeho samotné osvojovanie.

Nielen lingvisti, resp. lingvokulturoológovia, ale aj filozofi, sociológovia, i antropológovia sa zhodnú na tom, že kultúra je koncept príliš obsažný, aby sme ho mohli jednoznačne zdefinovať. Hoci existuje mnoho definícií, ani jedna nie je akceptovaná ako norma, čoho dôvodom je s najväčšou pravdepodobnosťou multidisciplinárny charakter kultúry. C. Kramsch (1998) ponúka tri definície kultúry: 1/ členstvo v diskurznej komunite, zdieľajúcej sociálny priestor a históriu, spoločný systém štandardov pre prijímanie, očakávanie, hodnotenie a správanie, 2/ samotná diskurzna komunita, 3/ systém štandardov. M. Rosaldo (In Hinkel, 1999) upozorňuje, že kultúra je oveľa viac než len zoznam rituálov a presvedčení. Tvrdí, že kultúrne modely pochádzajú zo sveta, v ktorom ľudia žijú a z reality, ktorú vytvárajú. Zdôrazňuje, že kultúra vytvára a spája sociálne a kognitívne koncepty človeka a je pravdepodobné, že ľudia s iným kultúrnym zázemím tieto koncepty nepochopia a neocenia. Kultúrny svet so svojím sociálnym usporiadaním a so svojimi obmedzeniami chápe C. Kramsch ako platformu pre formovanie a vyjadrovanie stereotypov.

Azda najrozšírenejšie vymedzenie pojmu kultúra je v zmysle definovania kultúry v širokom a v úzkom zmysle slova. P. B. Pedersen (1977) udáva, že široká definícia kultúry zahŕňa demografiu, status, afiliáciu a etnografické premenné ako vek, pohlavie, spoločnosť, vzdelanie, národnosť, etnicitu, náboženstvo a pod. Úzka definícia kultúry podľa neho nie je taká multidisciplinárna ako široká definícia; zahŕňa najmä náboženstvo, históriu a predkov. W. B. Gudykunst (1998) definuje kultúru v širokom zmysle slova ako to, čo sa vytvorilo duchovne aj materiálne sociálnymi aktivitami ľudí; všetky výdobytky civilizácie vytvorené človekom, ako napr. umenie, literatúra, filozofia, náboženstvo, veda a technika. Kultúra v úzkom zmysle slova v jeho chápaní znamená sociálnu ideológiu a jej relevantné každodenné systémy a organizácie. Zahŕňa sociálnu etiku a morálku, politické systémy, zvyky, etnopsychológiu, spôsoby myslenia, rutinu každodennej interakcie. M. W. Lustig a J.

Koester (1999) definujú kultúru koncízne; označujú ňou všetky aktivity, ktoré človek aplikuje na prírodu a spoločnosť vedome, nie prostredníctvom inštinktov.

Dôsledkom multidisciplinárneho charakteru konceptu kultúry nie je len existencia početných definícií, ale aj prítomnosť mnohých teórií. H. Hammerly (1982; vlastný preklad termínov) udáva, že v súčasnosti sa kultúrne štúdie venujú trom aspektom: tzv. „informačnej kultúre“ (information culture), „behaviorálnej kultúre“ (behavioural culture) a „kultúre dosiahnutých výsledkov“ (accomplishment culture). Uvádza, že cieľom týchto štúdií je zvýšiť povedomie pre črty kultúry (podobnosti aj odlišnosti), akceptovať spomínané črty a v súlade s tým modifikovať správanie, a tak sprostredkovať vedomosti o iných kultúrach.

Ďalšou alternatívou je klasifikácia kultúry v súvislosti s jej konotáciami, rôznymi funkciami a rolami. V súlade s tým ju môžeme rozdeliť do štyroch kategórií: hmotná kultúra (substantial culture), systémová kultúra (system culture), behaviorálna kultúra (behavioural culture) a psychokultúra (psychoculture) (Chang, 2004; vlastný preklad termínov). Hmotná kultúra znamená materiálne artefakty, aktivity nasmerované na produkciu a samotné produkty vytvárané človekom v dlhodobom procese transformovania objektívneho sveta (Lustig a Koester, 1999). Systémová kultúra sa týka rôznych sociálnych vzťahov, do ktorých ľudia vstupujú v procese hmotnej produkcie. Človek ako súčasť sociálnej aktivity sa nemôže izolovať zo žiadnych sociálnych kontextov ani zo sociálnych vzťahov (ibid). Behaviorálna kultúra sa formuje spolu s rôznymi etnickými a geografickými módmí správania (Jin a Cortazzi, 1998, Gudykunst, 1998). Psychokultúra sa objavuje vo forme sociálnej mentality a sociálnej ideológie, najmä pri vytváraní sociálnych hodnôt (Chang, 2004).

Popri uvedených štyroch kategóriách kultúry Z. Chang (2004) spomína aj funkcionalistickú, kognitívnu a symbolickú teóriu – teórie s konkrétnejším prepojením na jazyk a na osvojovanie si jazyka. Funkcionalistická teória podľa neho vníma kultúru ako sociálny jav a kladie si za cieľ zistiť, prečo isté sociálne správanie prebieha a aké sú dôvody a pravidlá tohto správania. Kultúru považuje za systematickú reprezentáciu každodenných vedomostí, ktoré rodení hovoriaci ovládajú podvedome, ale nerodení hovoriaci si musia osvojiť cielene, vedome. Kognitívna teória, podľa neho, zohľadňuje človeka a proces prebiehajúci pri osvojovaní si kultúry. Hlavný dôraz sa kladie na to, ako ľudia analyzujú, organizujú a chápu svet. Kultúra sa vníma ako ekvivalent pohľadu jednotlivca na svet. Z tohto pohľadu kultúru netvorí veci, ľudia, správanie či pocity, ale skôr sú to algoritmy správania sa v konkrétnej situácii. Z pohľadu symbolickej teórie je kultúra systém symbolov a významov, v ktorých skúsenosť, prisúdený propozičný obsah a realita sú navzájom prepojené. Kultúra sa tu považuje za neustále sa meniacu, a preto jeden človek nemôže reprezentovať celú kultúru a kultúrne algoritmy nie sú zdieľané všetkými členmi kultúrnej skupiny rovnako.

Bez ohľadu na to, čo je v centre záujmu konkrétnej teórie kultúry, spoločný menovateľ jednotlivých klasifikácií a teórií je zrejmy – synergická súčinnosť jazyka s kultúrou, a teda aj štúdia jazyka so štúdiom kultúry. Už B. Malinowski (1939) tvrdil, že jazykové významy nemôžu byť oddelené od ich jazykových kontextov. Ak chceme pochopiť to, čo bolo povedané, musíme poznať kultúrne prostredie a spôsob života hovoriaceho. Ako poznamenal C. Kramsch (1998: 3; vlastný preklad), „jazyk je základný prostriedok na realizáciu sociálneho života. Keď sa používa v kontexte komunikácie, je spojený s kultúrou mnohými spôsobmi“. A. Duranti (1997) vysvetľuje, že jazyk je jednou časťou kultúry, pretože je to prepojenie vnútorných myšlienok a verejného správania a dodáva, že hovoríme o jazyku „v“ kultúre, nie o jazyku „a“ kultúre. C. Geertz (1973) a M. Douglas (1970) sa zhodujú na tom, že kultúry sú systémy symbolov a jazyk je iba jeden zo symbolických systémov v tejto sieti. Funkční lingvisti charakterizujú jazyk ako sociálny jav. Tvrdia, že dôvod, prečo jazyk má v súčasnosti takú podobu, akú má, sa viaže na potrebu vyjadriť sociálne funkcie. Jednotlivé fonologické, gramatické a sémantické vlastnosti jazyka popisujú pomocou funkcií, ktoré jazyk spĺňa v sociálnej komunikácii (Chang, 2004).

2. Kultúrne normy – americká vs. slovenská kultúra

Pri porovnávaní verbálneho i neverbálneho správania objektom samotnej komparácie nie je jazyk, ale konkrétna spoločnosť. Jeden jazyk sa môže používať vo viacerých krajinách a každá regionálna varieta daného jazyka stelesňuje hodnoty vlastnej konkrétnej spoločnosti. Kultúrny kontext jednotlivých komunít sa do istej miery líši, a to sa odráža aj v jazyku. Keďže je nevyhnutné brať ohľad na kultúrne zázemie jednotlivých komunít, nie je možné charakterizovať anglický jazyk vo všeobecnosti. Popri rodnej slovenskej kultúre bude v centre nášho záujmu varieta angličtiny, ktorá sa zvykne označovať ako americká. Sme si vedomí multinárodnej charakteristiky USA nabádajúcej k ďalšiemu členeniu v rámci danej variety. Aktuálne je však tento globálny geografický faktor postačujúci; slúži pre zadefinovanie cieľového diskurzu.

Je jednoduchšie popísať kultúru, ktorá nám nie je vlastná, pretože v cudzej kultúre si skôr uvedomíme odlišnosti ako v kultúre, v ktorej vyrastáme. Používanie rodného jazyka je podvedomé a často realizácia rečových aj nerečových aktov prebieha automaticky bez zbytočného premýšľania. Pri používaní cudzieho jazyka sa zamýšľame nad adekvátnosťou vetných štruktúr i neязыkového správania. Takéto prehodnocovanie vhodnosti lingvistického i paralingvistického správania v cudzom jazyku odhalí medzikultúrne rozdiely. Na základe vlastného pozorovania a odvolávajúc sa na Hahnove postuláty (Kačmárová, 2009) uvádzame charakteristiky americkej a slovenskej kultúry. Zadefinovanie špecifik americkej kultúry nám umožňuje nazrieť aj do vnútra slovenskej kultúry a na základe komparácie a kontrastu uvedomiť si jej určujúcu charakterizáciu v juxtapozícii s americkou kultúrou.

USA sa radí k individualistickým krajinám, čomu zodpovedajú aj vyznávané sociálne hodnoty – uprednostňovanie záujmov a cieľov jednotlivca, sebadôvera vo vlastnú prácu, nepriamosť vo vyjadrovaní, výstavba prehovoru od hlavnej myšlienky k detailom. Rozdiely v statuse sú v komunikácii menej ostentatívne (možno aj kvôli absencii slovesných foriem explicitne vyjadrujúcich tykanie a vykkanie) – v tomto ohľade sa komunikácia javí menej formálnou. Uskutočňovanie dôležitých rozhodnutí je v obchodnom živote tejto kultúry vecou verejnej a priamej diskusie, keďže informácia je voľne dostupná a vlastné názory sú vítané, ba až žiadané. Čas je pre túto kultúru komodita a narábajú s ňou veľmi opatrne. Naplánovanie aktivít a dodržiavanie časového plánu vrátane dochvilnosti je základom organizácie pracovného aj osobného života. V rámci tradičného delenia kultúr je kultúra USA orientovaná na budúcnosť – tradícia a výsledky práce predkov nezohrávajú v myslení a v prístupe ľudí dôležitú úlohu. Osobný priestor je presne zadefinovaný – majú vysokú potrebu súkromia a nenarušenia osobnej zóny.

Slovensko je na škále od individualistických ku kolektivistickým krajinám skôr individualistické, hoci nie do takej miery ako USA – záujmy a ciele jednotlivca majú prednosť pred kolektívnym prospechom (postupne ustupujúce kolektívne ciele majú svoje korene v socialistickej histórii, nie v spôsobe života, ako je tomu v ázijských krajinách). Sebadôvera vo vlastnú prácu a výsledky, základná sociálna hodnota v USA, v slovenskej kultúre je veľmi nevýrazná. Komunikácia je na pol ceste medzi priamou a nepriamou. Rozdiely v statuse sú dôsledne vyjadrované prostredníctvom tykania/vykkania, oslovenia i celkovo formálnejším spôsobom komunikácie oproti angličtine. Vnímanie času nie je ležérne (ako v niektorých pobaltských krajinách), ale ani tak prísne ako napr. v USA; je potrebné dodržiavať časové termíny v pracovnom aj v osobnom živote. Slovenskú kultúru je možné charakterizovať ako kultúru orientovanú na budúcnosť avšak v istej miere prihliadajúcu na tradície (tradície v osobnom živote neovplyvňujúce pracovný život) a na ich zachovanie pre budúce generácie. Požiadavky na osobnú zónu počas konverzácie sú veľmi podobné požiadavkám americkej kultúry (v tomto ohľade je slovenská kultúra konzervatívnejšia než francúzska, talianska či španielska).

Kultúrny kontext americkej a slovenskej kultúry je do veľkej miery zhodný. V oboch kultúrach pauzy v prehovoroch obyčajne nie sú príliš dlhé, naopak, pretrvávajúce ticho môže spôsobiť neistotu a rozpaky, resp. môže byť znakom neúspešnej komunikácie. Vyvarovanie sa mlkvyim momentom je preto jedným z komunikačných cieľov v oboch kultúrach. Vyhýbanie sa očnému kontaktu je znakom, že klameme alebo sa hanbíme. Zvýšený hlas sa chápe ako hádka, ostrejšia výmena názorov. Odchod domov hneď po spoločenskej večeri sa považuje za neslušné správanie, pretože takto dáme najavo, že sme sa prišli len najesť. Príchod na spoločenskú večeru pol hodinu po začatí sa považuje za nezdvorilosť. Výraz tváre, najmä udržiavanie očného kontaktu, sa interpretuje ako prejav úcty a dôvery. Podanie rúk je pevné a krátke. Vo všeobecnosti je etiketa našich dvoch kultúr veľmi blízka.

Výrazný nesúlad v nami porovnávaných kultúrach je vidieť v dávaní a prijímaní komplimentov a v ďakovaní. V americkej kultúre sú komplimenty vždy vítané a považujú sa za slušnosť, preto aj adresát ich prijíma bez ostychu; v submisívnej slovenskej kultúre dávanie komplimentov spôsobuje adresátovi rozpaky, dôsledkom čoho je popretie až odmietnutie komplimentu. V americkej kultúre sa ďakuje často a za všetko, cudzím aj blízkyim; v slovenskej kultúre ďakovanie nie je tak časté, čo však neznamená, že slovenská kultúra je nezdvorilá – ide o kultúrny návyk iného škálovania činností, iné vnímanie toho, ako často a v súvislosti s akou situáciou je potrebné vyjadriť vďaku explicitne.

Typickým znakom slovenskej kultúry je pridržovanie sa zásady „Povedz iba to, čo je možné interpretovať doslova“. Inými slovami, ak sa Slováč opýta „Ako sa máš“, očakáva úprimnú, resp. situačne podmienenú odpoveď. V americkej (a aj inej anglicky hovoriacej) kultúre nie je táto otázka zisťovacia, plní fatickú funkciu (osobná skúsenosť: rozhovor dvoch britských rodených hovoriacich po príchode na Slovensko: „Nepýtaj sa ich, ako sa majú, pretože ti to povedia“). Vyslovenie tejto otázky často nereprezentuje úprimný záujem dozvedieť sa niečo o recipientovi, ale plní funkciu pozdravu. Ilokučná sila tu nemá očakávanú vetnú štruktúru, funkciu pozdravu plní interogatívna, nie deklaratívna vetná konštrukcia. Taktiež nie každé pozvanie je naozajstné pozvanie. Otázka typu „Prečo k nám niekedy nezájdeš“ často plní úlohu zdvorilostnej frázy. Funkcia pozvania sa naplňa, až keď hovoriaci uvedie konkrétny dátum a čas. V slovenskej kultúre by sme podobnú otázku vyslovili s úprimným záujmom niekoho pozvať; v prípade, že nie je naším zámerom pozvanie uskutočniť, podobným tvrdeniam sa vyhýbame.

Ako už bolo uvedené, funkční lingvisti charakterizujú jazyk ako sociálny jav, pretože plní sociálne funkcie, a je tak prostriedkom sociálnej komunikácie. Antropológovia považujú kultúru za vlastníctvo istej spoločnosti; obzvlášť také, ktorým sa daná spoločnosť líši od inej. Prirodzeným dôsledkom takého vnímania jazyka a kultúry je uvedomenie si, že v jednotlivých kultúrach sa normy tvoriace základ pre správanie líšia. Jazyk odráža kultúrny kontext konkrétnej komunity – jej sociálne hodnoty, symboly statusu a ich prejavy, návyky v rozhodovaní sa, vnímanie času a priestoru, reč tela, etiketu, právne a etické správanie, princípy eliminovania jazykovej bariéry. Inými slovami, kultúra je odvoditeľná z mimojazykovej skutočnosti. Hahnových „Desať príkázaní interkultúrnej komunikácie“ (Hahn, 2007, Kačmárová, 2009) predstavuje niektoré pravidlá interkultúrnej verbálnej komunikácie. Našu pozornosť upriamime na jeho prvý postulát, „Pamätaj na rozdielne sociálne hodnoty“.

3. Niektoré sociálne hodnoty v americkej a v slovenskej kultúre

Kultúra nie je vrodená, no pod vplyvom priameho a opakovaného kontaktu s konvencionalizovanými (jazykovými aj nejazykovými) algoritmami správania sa sociálne správanie rodnej kultúry postupne stáva podvedomou, a teda neuvedomovanou aktivitou. Pravidlá, resp. priebeh fyzických, mentálnych či rečových aktov si uvedomujeme až pri kontakte s cudzou kultúrou, a to za predpokladu, že daná kultúra predstavuje iný model

správania pre danú situáciu. Inakosť komunikačného či behaviorálneho aktu je daná hodnotami vyznávanými danou komunitou. Ako príklad môže poslúžiť porovnanie prejavu niektorých sociálnych hodnôt a komunikačných stratégií použitých na ich vyjadrenie; konkrétne, ako americká a slovenská kultúra vníma prejav emócií na verejnosti, priamosť, (ne)formálnosť, ponuku/žiadosť a komplimenty.

Konotácie spojené so slovom „emotívny“ v anglosaskej kultúre sú skôr negatívne a ilustrujú nesúhlas s verejným prejavom emócií; kultúrne očakávania sú, že takýto prejav je na verejnosti nevhodný až trápny. Treba však podotknúť, že sa to netýka všetkých emócií. Za nevhodné sa považujú prejavy zraniteľnosti, ženskosti. Nemusí sa to týkať len fyzického aktu (melanchólie či plaču), ale aj rečového aktu (napr. používania deminutív) (Wierzbicka, 1985). Slovenská kultúra vníma emotívnosť inak; považuje ju skôr za prejav srdečnosti. Príkladom môže byť výpoveď porotkyne v jednej z talentových súťaží v slovenskom televíznom vysielaní („Ďakujeme za emócie, ktoré si sem priniesol“) a zhodná reakcia publika. Spomínaná črta je inherentne prítomná v deminutívnych formách, v slovenčine bohato zastúpených. Otázkou ostáva, či prítomnosť deminutívnych foriem vychádzajúca z existencie deminutívnych sufixov v systéme slovenského jazyka je dôsledkom alebo príčinou uvedenej kultúrnej charakteristiky.

V konverzácii sú Američania priami a od svojho komunikačného partnera očakávajú to isté. Klasickým príkladom je vyjadrenie ponuky jedla/pitia a úprimnej reakcie na ponuku. Slováci by ju najprv odmietli s vedomím, že nie je slušné ponuku prijať na prvýkrát. Porušenie maximu kvality je v slovenskej kultúre súčasťou zdvorilostnej stratégie. Je rozdiel medzi tým, čo sa považuje za slušné na Slovensku a čo v USA. Slovák prítomný na večierku organizovanom americkým hosťiteľom sa musí prinútiť byť z jeho pohľadu drzý, no z pohľadu amerického hosťiteľa bude úprimný a priamy. Existuje však miera priamosti a úprimnosti, ktorú nie je vhodné prekročiť – ide o situácie, keď komunikujúci majú rozdielny status, keď hovoriaci nechce zraniť city adresáta, alebo sa nechce k istej veci vyjadriť (Levine – Adelman, 1993).

Američania majú tendenciu používať neformálny jazyk. Obzvlášť pri komunikácii s niekým, kto je v rovnakom veku (popr. je mladší) alebo má rovnaký status, konverzácia nesie črty neformálnosti, prebieha v priateľskom duchu a pripomína tykanie v slovenčine. Ak ide o interakciu ľudí s rozdielnym statusom alebo väčším vekovým rozdielom, formálne titulovanie a používanie priezvisk je obyčajne podstatne krátkodobejšie ako v slovenčine. Pomyselný prechod od vykania k tykaniu nastáva vtedy, keď starší človek alebo človek s vyšším statusom navrhne komunikačnému partnerovi, aby ho oslovoval krstným menom. Používaním krstných mien je možné znížiť rozdiely v statuse. Týmto sa angličtina líši od slovenčiny, keďže slovenčina na formálnosti trvá v podstatne väčšom rozsahu.

Na vyjadrenie ponuky, resp. žiadosti niečo (si) požičať v angličtine slúži dvojica slovíes „lend“ a „borrow“. G. Leech (1983, s. 134; vlastný preklad) považuje ponuku a pozvanie za situácie, ktoré „... implikujú prospech pre počúvajúceho, a ... predstavujú ujmu pre hovoriaceho“. Podľa neho by sme mali minimalizovať prospech pre seba a maximalizovať ujmu/námahu pre seba. Interpretácia teda môže byť nasledovná: všetko, čo je prospešné pre počúvajúceho a zároveň predstavuje námahu pre hovoriaceho, je zdvorilé. Z tohto vyplýva, že „I could lend you my bicycle, if you like“ („Môžem ti požičať bicykel, ak chceš“) je zdvorilejšie než „You could borrow my bicycle, if you like“ („Môžeš si požičať...?“). Podobne „Could I borrow this electric drill?“ („Môžem si požičať...?“) vyznieva zdvorilejšie než „Could you lend me this electric drill?“ („Môžeš mi požičať...?“). Ak žiadosť znamená námahu pre počúvajúceho, považuje sa za nezdvorilú (Leech, 1983).

Dávanie a prijímanie komplimentov je ďalšou kultúrnou črtou. Slovenskú kultúru charakterizuje submisívnosť a skoro až popretie stavu veci, neprijatie komplimentu. Normou je porušenie maximu kvality v najväčšej možnej miere. V americkej spoločnosti je takéto

správanie neprijateľné. Neprijatie komplimentu poďakovaním a následným úsmevom by sa považovalo za neslušné, za prehrešok v základnej výbave výchovy dieťaťa. Komplimenty sa v americkej spoločnosti prijímajú bez ostychu, často sú až žiadané. Ak aplikujeme Leechov zdvorilostný princíp, je možné tvrdiť, že pre Slovákov je v tejto situácii cieľom vyjadriť „cost“ („ujmu“), resp. minimálne nevyjadriť „benefit“.

Komunikácia predstavuje súbor rečových aktov. Načrtnuté oblasti ilustrujú vybrané rečové udalosti rozdielne vnímané americkou a slovenskou kultúrou. Tieto rečové udalosti reprezentujú niektoré kultúrne podmienené komunikačné návyky. Sú determinované sociálnymi hodnotami, navyše vyjadrujú zdvorilostné stratégie danej komunity. Prirodzenou ambíciou komunikantov je, resp. by malo byť, aby komunikácia bola založená na spolupráci medzi jej účastníkmi. Griceova myšlienka spolupráce v komunikácii, t.j. že komunikanti reagujú tak, ako sa od nich očakáva, a tým posúvajú konverzáciu želaným smerom, resp. konverzácia im sprostredkuje želaný cieľ, zosobňuje v interkultúrnom prostredí snahu poznať verbálne prostriedky realizácie istej ilokučnej sily špecifické pre kultúru komunikačného partnera.

Záver

To, ako sa ľudia správajú a ako rozprávajú, podlieha dynamike. Každý národ má svoje historické pozadie formujúce spoločenské hodnoty vrátane jazyka, ktoré zanechalo stopu na spôsobe rozmýšľania a používania jazyka v jednotlivých komunikačných situáciách. Rodení hovoriaci používajú jazyk v súlade s komunikačnými konvenciami, v prostredí ktorých sa nachádzali od útleho detstva a mali tak možnosť pozorovať pravidlá ako aj odchýlky od memorovaných alebo inak prijímaných princípov. Pre nerodených hovoriacich, teda tých, ktorí vyrastali v inom prostredí a boli vystavení iným (okrem iného aj sociálne podmieneným) princípom komunikácie, nie je jednoduché odhaliť zákonitosti fungovania úspešnej konverzácie. Uvedomelý používateľ cudzieho jazyka chápe, že každý jazyk je jedinečný svojím vlastným spôsobom – spôsobom, ktorým ľudia nazerajú na svet okolo seba, pomenovávajú a interpretujú mimojazykovú skutočnosť, konštruujú myšlienky a vyjadrujú význam. Existujúca rôznorodosť vychádza z idiosynkretickej povahy každej jednej kultúry. Iba ak sme si vedomí rozdielnosti rodného a cudzieho jazyka v zmysle kultúry, môžeme dospieť k vedomostiam prekračujúcim hranice jazyka a zmierňujúcim obavy nerodeného hovoriaceho z autentického prostredia. Tieto vedomosti zahŕňajú také aspekty kultúry, ktoré sú nápomocné pre osvojenie si konverzačného štýlu a konvencionalizovaných komunikačných praktík cudzieho jazyka. „Reprezentácia kultúry je zakotvená v diskurze ... a ten predstavuje konkrétny pohľad na kultúru“ (Bilá, 2010, 7 – 8, vlastný preklad). Kultúra slúži ako prostriedok pre pochopenie, ako daný jazyk funguje.

Literatúra

- BILÁ, M. 2010. Cultural Competence as a Component of Linguistic Competence, Kačmárová, A. (ed): *English Matters*, Prešov: Prešovská univerzita, dostupné na <<http://www.pulib.sk/elpub2/FHPV/Kacmarova1/index.html>>, str. 5 – 9.
- CHANG, Z. 2004. *Comparative Studies in Language and Culture*. China : [S.N.].
- DOUGLAS, M. 1970. *Natural Symbols: Explorations in Cosmology*. New York : Random House.
- DURANTI, A. 1997. *Linguistic Anthropology*. Cambridge : Cambridge University Press.
- GEERTZ, C. 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York : Basic Books.
- GUDYKUNST, W. B. 1998. *Bridging Differences: Effective Intergroup Communication*. Thousand Oaks, CA : Sage.

- HAHN, M.: *Ten Commandments of Intercultural Communication*. Dostupné na internete: <<http://ezinearticles.com/?Ten-Commandments-of-Intercultural-Communication&id=120247>> [cit. 07-07-23].
- HAMMERLY, H. 1982. *Synthesis in Language Teaching*, WA : Second Language Publications.
- HINKEL, E. 1999. Introduction: Culture in research and second language pedagogy. In: Hinkel, E. (ed.): *Culture in Second Language Teaching and Learning*. Cambridge : Cambridge University Press.
- HOGGART, R. 1957. *The Uses of Literacy*. London : Chatto and Windus.
- JIN, L. – CORTAZZI, M. 1998. The Culture the learner brings: a bridge or a barrier? In BYRAM, M., FLEMING, M. (eds): *Language Learning in Intercultural Perspective: Approaches through Drama and Ethnography*. Cambridge : Cambridge University Press.
- KAČMÁROVÁ, A. The Application of Hahn's (2007) Ten Commandments of Intercultural Communication in Business Interaction. In: *Topics in Linguistics, Interface between Pragmatics and other Linguistic Disciplines*, č. 3, Júl 2009, Nitra: FF UKF, s. 59 – 64.
- KRAMSCH, C. 1998. *Language and Culture*. Oxford : Oxford University Press.
- LEECH, G. 1983. *Principles of Pragmatics*, Longman Group Limited.
- LEVINE, D. R. – ADELMAN, M. B. 1993. *Beyond Language. Cross-cultural Communication*. Second edition. Englewood Cliffs: Regents/Prentice Hall.
- LUSTIG, M. W. – KOESTER, J. 1999. *Intercultural Competence: Interpersonal Communication across Cultures*. New York : Longman.
- MALINOWSKI, B. 1939. The Group and the Individual in Functional Analysis. In: *American Journal of Sociology*, 44, s. 938 – 964.
- PEDERSEN, P. B. 1977. *Culture-centered Counseling Interventions: Striving for Accuracy*. London : Sage.
- WIERZBICKA, A. 1985. Different Cultures, Different Languages, Different Speech Acts. In: *Journal of Pragmatics* 9. North Holland. S. 145 – 178.
- WILLIAMS, R. 1958. *Culture and Society: 1780 – 1950*. Columbia : Columbia University Press.

Abstract

The article deals with the role of a cultural context in communication. It aims to articulate distinct features of verbal and non-verbal behavior in Slovak and American cultures. After forming the background to the issue of cultural context, it is focused on cultural norms of Slovak and American cultures; the two cultures are compared and contrasted drawing on Hahn's Ten Commandments of Intercultural Communication (Hahn, 2007, Kačmárová, 2009); the last section pays attention to one of the commandments – social norms – and discusses Slovak and American cultures in this respect.

„Tento článok bol vytvorený realizáciou projektu *Dovybavenie a rozšírenie lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra*, na základe podpory operačného programu Výskum a vývoj financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.“